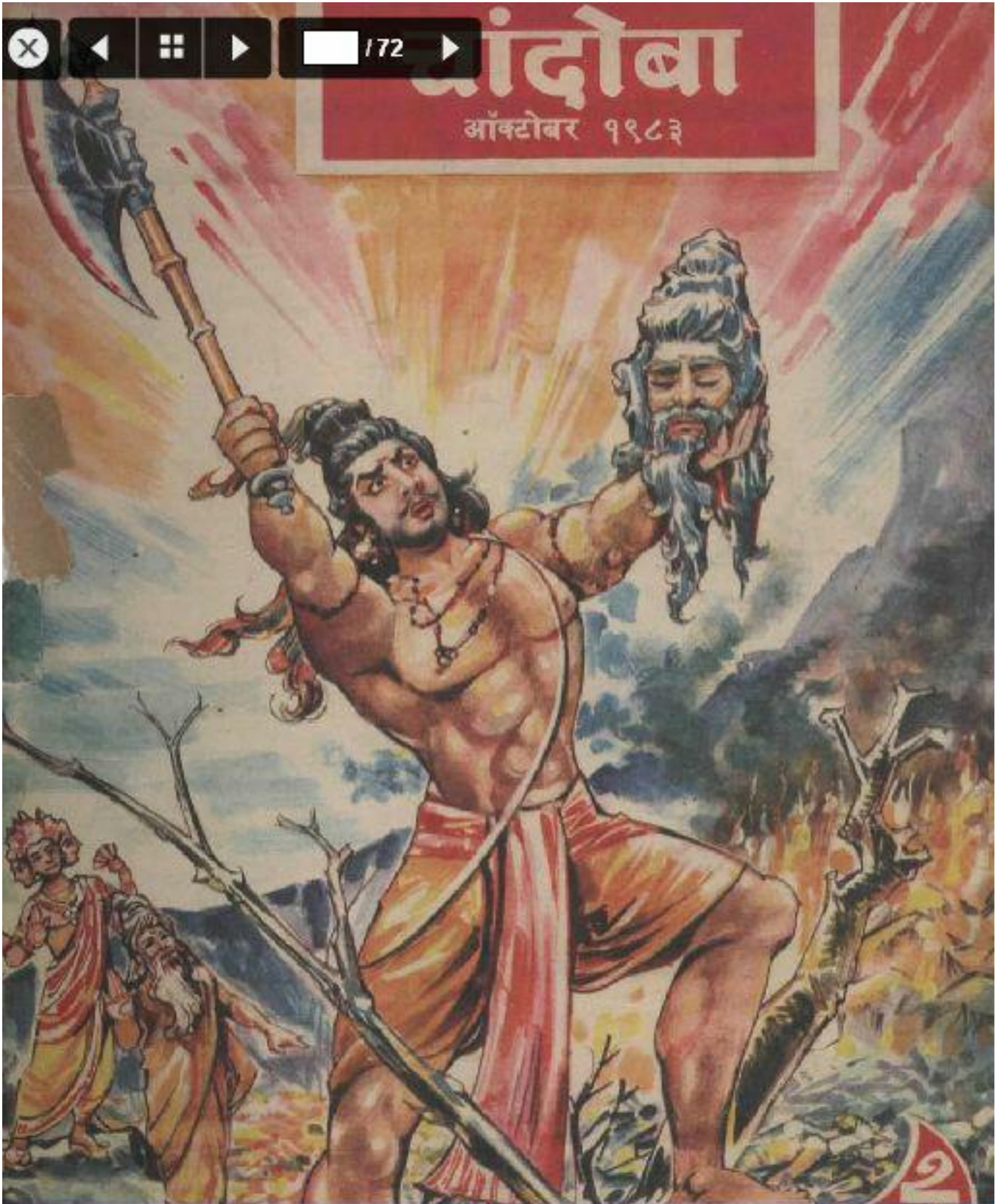

ांदोबा
ऑक्टोबर १९८३

चांदोबा तुमची परंपरा ओळखा स्पर्धा

प्रवेश पत्र मिळालीत !

एक लक्षाहून अधिक स्पर्धकांची प्रवेश पत्र मिळालीत. अशा उत्साहपूर्ण सहयोगाबद्दल आभार! बक्षिसांसाठी घोडे-दौड सुरु झाली आहे.

कदाचित ह्या अंकात आपण स्पर्धेचा निकाल बघु इच्छिणार. परंतु स्पर्धकांचा उत्साह आणि आंकडे इतके जास्त आहेत की निर्णायकांना निर्णय घेण्यास अपेक्षेपेक्षा अधिक वेळ लागणार!

आमचे निर्णायकगण ह्याच कामात लागले आहेत. पुढील अंकात स्पर्धेचा निकाल आम्ही नक्कीच प्रकाशित करणार.

कृपा करुन आम्हांस सहयोग द्यावा!

चांदोबा

संस्थापक : 'चक्रपाणी'
संचालक : नागिरेड्डी

या महिन्याची वेताळकथा यमगंड ही आहे. जगात सर्व संग परित्याग करणारे साधू व संन्यासीयांना सुद्धा आपल्या गरजा भागविण्यासाठी गृहस्थाश्रमी लोकांवर अवलंबून रहावे लागते. म्हणून प्रजेने त्यांच्या विषयी गैर-समज करून घेऊ नये अशा तऱ्हेने साधू संन्याशांनी वागावयाचे असते, ही गोष्ट 'साधुस्वभाव' या गोष्टी वरून स्पष्ट होईल.

अमर वाणी

चलत्काष्ठो ज्वलत्यग्निः, क्रुद्धः सर्पो विजृंभते ।
क्रोधादेव मनुष्यस्य, शक्तेः प्रायो विजृंभणम् ।।

[जळती लाकडे हलविली तरच जाळ होतो ; क्रोध आला तरच सांप फडा काढून उभा राहतो. माणसाचा आवेश व शक्ती राग आला तरच प्रगट होतात.]

वर्ष : ३३ ऑक्टोबर १९८३ अंक : ४

एक प्रत : २-०० :: वार्षिक वर्गणी : २४-००

चांदोबातील नवलाई

इंग्रजी शिकलेला जलचर प्राणी

इंग्लंडातील (अमेरिकेतील) बोस्टन शहरातील जलचर प्राण्यांच्या प्रदर्शनात 'सील' नावाचा एक जलचर प्राणी आहे. त्याने इंग्रजी भाषेतील तीन शब्द शिकून घेतल्याचे आढळले आहे. दहावे वर्ष लागलेला हा सील मासा तिकडे येणाऱ्यांना "हल्लो···इकडे या", "कसं काय"? म्हणतो. आणि कंटाळून गेला असेल तर—"जा, इकडून" असे रागावून म्हणतो. तिकडे येणाऱ्या कडूनच सील माशाने हे शिकले असावे असे तेथील अधिकारी सांगतात.

खुनी गुन्हेगाराला पकडणारे माकड

चीन देशातील यूनान नावाच्या शहरात रस्त्यात एक माकड नाना प्रकारे खुणा करून लोकांना बरोबर चलायला खुणावू लागले. त्याच्या खुणांना ओळखून काही लोक त्याच्या बरोबर गेले. ते माकड त्या लोकांना निर्जन स्थानी घेऊन गेले. तेथे एक माणूस खून होऊन पडला होता. एवढच नव्हे, त्या माकडाने लोकांच्या मधोमध असलेल्या दोघांना पकडले. त्यानंतर झालेल्या पोलिसांच्या चवकशीत ते दोघे मरून पडलेल्या त्या माणसाचे खुनी असल्याचे आणि ते माकड खून झालेल्या व्यक्तीचे पाळलेले माकड असल्याचे कळले.

नक्षत्रांनी धाडलेला संदेश

गेल्या वर्षी २२ जून रोजी रात्री स्पेन देशातल्या लाग्रोनो नामक गावात झेव्हिअर बास्क नांवाचा धार्मिक शिक्षण घेणारा एक विद्यार्थी अभ्यास करीत बसला असतां त्याच्या खोलीत एक वृत्ताकार प्रकाश आला. तेव्हां त्या खोलीतला रेडिओ एक विचित्र आवाज करु लागला. झेव्हिअर बास्कने तो आवाज रेकॉर्ड करून घेतला. त्या आवाजाचा खोल अभ्यास केल्यावर विल्लीस्मिथ नावाचा विज्ञान शास्त्रज्ञाला आढळून आले की तो आवाज अंतरिक्षांतील ग्रहांवरून किंवा 'फ्लाइंग सासर्स' वरून आलेला असावा.

तुम्हाला माहीत आहे का?

१. 'इमारतीचे शहर' या नावे प्रसिद्धी पावलेले शहर कोणते?

२. 'सात पर्वतांचे शहर' हे नाव कोणत्या शहराचे आहे? ते नाव त्याला कसे आले?

३. 'स्वर्ण द्वार नगर' नामक नगर ते कोणते?

४. 'तीन दिवसांचे नगर' हे नाव, कोणत्या नगराला मिळाले?

५. 'साधूंचे नगर हे कोणत्या नगराचे नाव आहे व ते का आहे?

६. 'शंभर शिखरांचे नगर' नावाचे नगर ते कोणते?'

(समाधान : पृष्ठ ६४)

दहा वर्षांचा आजार

श्रृंगपूर नावाच्या गावी एकच एक दुकान होते. त्याचा मालक गंपूशेट होता. त्याच्या दुकानात सर्व वस्तू मिळत लोकांची गरज पाहून गंपूशेट मालात सरमिसळ करी. ती गोष्ट माहीत असूनही कोणी गिऱ्हाईक तक्रार करीत नसे, व मुकाट्याने जो माल मिळे तो घेई. कारण गावात दुकान एकच होते व गंपुशेटच्या नाकावर सर्वदा राग असे.

एके दिवशी त्या गावात एक नवीन परदेशी माणूस आला. गंपूशेटच्या दुकानात सर्व माल सरमिसळीचा असल्याचे त्याने ओळखले व गंपूशेटला विचारले—"कायहो, या गावात सरमिसळी शिवायचा माल मिळत नाही का?"

तो प्रश्न ऐकून गंपूशेट इतके चिडले की तोंडाला आले ते त्या नवख्या माणसाला बोलले. "तू स्वच्छ निर्भेळ मालांच्या गप्पा करतो आहेस! मुळात तू कसा आहेस तुला माहीत आहे का? तुझं अंग, कपडे पहा किती घाणेरडे आहेत! खरं म्हणजे तुझा हात लागला की पुरे. हात लागलेली वस्तू घाण होऊन जाईल. मी तुझ्यावर दया करून तुला असा सोडला. शेजारच्या गावी आमचा भाचा आहे, त्याच्याशी तू असे काही बोलला असतास तर तुझी चामडीच लोळविली असती." गंपूशेट म्हणाला.

ते ऐकून मात्र परदेशी खूप संतापला. तो गंपूशेटला म्हणाला—"तू मला इतका उर्मटपणाने बोलतो आहेस! मी या देशाचा राजा विजय भास्कर महाराजांचा मंत्री रामभूषण वेष पालटून इकडे आलो आहे हे तुला कळले तर तू असे बोलला असतास का?"

ते ऐकतांच गंपूशेटला धक्काच बसला. त्याची बोबडी वळली व तो बेशुद्ध होऊन जमिनीवर आदळला.

"वसुधरा"

तो परदेशी तेथे न थांबतां गावच्या पाटलाच्या घरी गेला आणि तो कोण व कशासाठी आला असल्याचे सांगून म्हणाला–"तुला या गावाचा अधिकारी नेमले ते कशासाठी रे? गावात असल्या समाज विरुद्ध गोष्टी घडू नयेत याच साठींना? गंपूशेट दुकानदाराच्या कारवाया मी स्वतः डोळयानी पाहून आलो .आहे. तो मिसळ माल विकत असल्यामुळे त्याला आणि त्याचा गुन्हा स्वतःच्या डोळयांनी पहात असून गप्प राहाल्यावद्दल तुला आतां चांगली कडक शिक्षा करतो."

गाव पाटील थोडादेखील न घाबरतां सर्व काही ऐकून घेऊन मंत्र्याला म्हणाला–"महाप्रभू, मिसळ माल विकणंही गंपूशेटची चूक नाही. तो स्वतः होऊन काही मिसळ माल तयार करीत नाही. तो जो माल विकत घेतो तोच विकतो. मुळात पिके काढणारे शेतकरीच धान्य मिसळ करून विकतात. म्हणून गंपूशेट मिसळ माल विकत असला तरी मी त्याच्या विरुद्ध काही करीत नाही. परंतु त्याने आपल्या सारख्या थोरांमोठयांशी अशा तऱ्हेने बोलण अक्षम्य अपराध आहे. बहुत करून आपण कोण हे त्याला कळले नसावे. म्हणजे अज्ञानाने त्याच्या हातून घडलेला हा अपराध आहे!"

ते ऐकून मंत्र्याचा पारा थोडा उतरल्यासारखा झाला. म्हणाला–"मिसळ धान्या विषयी तू म्हणतोस ते खरे असू शकेल. परंतु त्याने गिऱ्हाइकांशी थोडे शांतपणे बोलले पाहिजे. मी मंत्री आहे ही गोष्ट कळली असो किंवा नसो त्याने थोडा आदर दाखवायला हवा होता.

मध्यंतरी पाटलाने निरोप पाठविल्याप्रमाणे गंपूशेटने येऊन मंत्र्याचे पाय धरले व म्हणाला–"आपण कोण हे माहीत नसल्यामुळे चूक घडली. माझ्या चुकीबद्दल माफी करू नका. मला फटके देववा!"

गंपूशेटची नम्रता पाहून मंत्र्याला आनंद झाला. म्हणाला–"मी तुला माफ केले

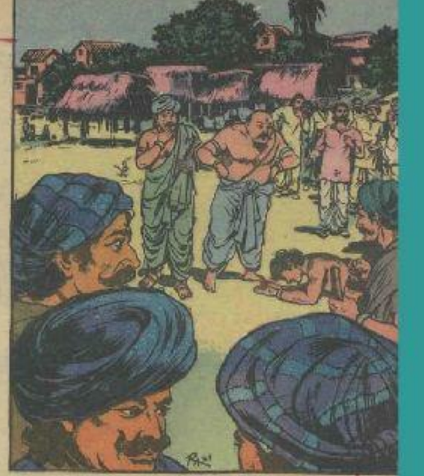
परंतु तुझ्या दुकानात येणाऱ्या लोकांना योग्य मान देत नाहीस. त्याबद्दल मी तुला क्षमा करणार नाही. गिऱ्हाइकांनीच केली तर क्षमा केली पाहिजे. संध्याकाळी गांवकऱ्यांसमक्ष तुझी चवकशी होईल. आतां तू जा."

गंपूशेट तेथून निघाला व विचार करू लागला, या संकटातून सुटका कशी मिळणार? गावात त्याच्यावर सर्वांचाच राग होता. मंत्र्याने त्यांच्या समोर चवकशी केली तर आपल्याला चांगली शिक्षा होईल.

संध्याकाळ व्हायच्या आत गंपूशेट गांवभर फिरला. त्याच्यावर ओढवलेला प्रसंग सर्वांना सांगितला आणि त्याला वाचवायला विनंती केली. त्याबद्दल मोबदला म्हणून त्याने काही जणांचं लहान मोठं कर्ज माफ केल तर काही जणांना फुकट माल दिला.

कित्येक जणांना त्याची कींव आली व मदत करण्याचे त्यांनी वचन दिले. गावभरात गंपूशेटचे एकुलते एक दुकान असल्या कारणाने, त्याला जर फार मोठी शिक्षा झाली तर दुसरा एखादा दुकानदार दुकान काढी पर्यंत सर्वांना कष्ट होईल अशी भीतीही काही जणांना वाटली.

त्या दिवशी संध्याकाळी गंपूशेट सर्व गांवकऱ्यांसमोर उभा राहून म्हणाला–"मी प्रेमादराने सर्वांशी बोलतो, माझा शांत

स्वभाव आहे. कोणावर कधी राग काढीत नाही. माझी प्रकृती बरोबर नसते त्याच वेळी मी कोणावर रागावतो. ही गोष्ट सर्व गावकऱ्यांना माहीत आहे."

तेथे जमलेल्या सर्व गावकऱ्यांनी गंपूशेट म्हणाला ते खरे असल्याचे मान्य केले. ते ऐकून मंत्र्याच्या मनाचे समाधान झाले व ते काही म्हणणार इतक्यांत लोकांच्या गर्दीतून वाट काढीत गंपूशेटचा नोकर धावत आला व मालकाचे पाय धरून म्हणाला–"मालक, तुमचा वाईट स्वभाव असे समजून मी चुकीची समजूत करून घेतली. एकाच वेळी रागाने आपले कपाळ फोडावे असे माझ्या मनात येई.

परंतु तुम्हांला राग येण्याचे कारण त्यावेळी तुमची प्रकृती बरोबर नव्हती हे मला कळले. म्हणून माझ्या त्या चुकी बद्दल क्षमा करावी."

गंपूशेटने नोकराला दोन्ही हात धरून प्रेमाने उभे केले. व म्हणाले–"चूक सर्वांच्याच हातून घडते तुला मी माफ केले.

मंत्री त्याला उभा करून म्हणाला–"मी तुझ्या मालकाला शिक्षा करीत नाही म्हणून तू माझं डोके सुद्धा फोडणार म्हणून विचार करतो आहेस का?"

नोकर लहान से तोंड करून म्हणाला– "नाही, मालक! आमच्या मालकांची तब्येत बरी नसते तेव्हांच ते रागवतात हे आपल्याला आतां कळले ना? मी गेली दहा वर्षे त्यांच्या पदरी काम करतो आहे. दररोज ते माझ्यावर राग काढून शिव्या देत आले आहेत. म्हणजे गेली दहा वर्षे त्यांची प्रकृती बरी नाही व कोणता तरी आजार त्यांना होता असे मानावयाचे! आजार असला म्हणजे राग यायचाच! म्हणून तुम्ही आमच्या मालका साठी काही तरी चांगल्या औषध पाण्याची व्यवस्था करा.

नोकराने म्हटल्यावर मंत्र्याला गोपूशेटच्या स्वभावाची चांगली कल्पना आली. तो नोकराकडे स्मित करून पहात म्हणाला– "तुझ्या मालकाच्या आजाराला औषधपाणी कशाला? मीच औषध देतो. त्या औषधाचा फायदा झाला की नाही हे मला तुझ्या कडूनच कळेल."

त्यानंतर मंत्र्याने, गंपूने मिसळ माल विकू नये, यदा कदाचित त्याने विकत घेतलेल्या मालातच मिसळ असेल तर ते धान्य साफ करवून नंतर विकावे असे बजावून सांगितले. त्यानंतर गंपूशेट कसा वागतो हे कळण्यासाठी मंत्र्यांनी अधिकाऱ्यांना पाठवीत जाईन असेही सांगितले.

मंत्री निघून गेल्यावर गंपूशेट मध्ये बराच बदल झाला. आपल्या मालकाला दहावर्षा पासून ज्या आजाराचा त्रास होता तो आजार मंत्र्याने दिलेल्या औषधा मुळे एका दिवसात बरा झाल्याचे नोकर त्याच्या ओळखीच्या सर्वांना सांगू लागला.

[४]

[पद्मपाद व पिंगळ भल्लूकपर्वताकडे निघाले. काही अंतर चालून गेल्यावर पिंगळ स्नान करण्यासाठी एका तलावाच्या काठी आला. तेथे साखळ दंडांनी बांधून पडलेला भल्लूककेतू नावाचा एक भयंकर माणूस दिसला. त्याने मदत मागितली. पिंगळ त्याच्या जवळ जाणार इतक्यात पद्मपादने त्याला हाक मारली.]

पद्मपादाने हाक मारताच पिंगळने दचकून मागे पाहिले. त्याच्या हातातला दगड हातातून सुटून तलावात पडला व त्याचा मोठा आवाज झाला.

"पिंगळा! तुला तो कोण म्हणून वाटला?" पद्मपादने त्याला कठोर शब्दात विचारले.

पिंगळने एकदा भल्लूककेतूकडे पाहिले आणि मान खाली केली.

भल्लूककेतू पद्मपादकडे साशंक दृष्टीने पहात म्हणाला–"मालक, तुम्ही कोण मला माहीत नाही! हा तरुण एक पुण्यकार्य करीत होता, त्याला आपण असे कां थांबविले?"

"पुण्यकार्य होय?" असे विचारीत पद्मपाद व्यंग हास्य करून हंसला व म्हणाला–"तू कोण, हे मला माहीत नाही, असे वाटले का तुला? तू

कोण हे मलासर्व पूर्वीच कळले आहे!" भल्लूककेतू त्याचे काही उत्तर देणार इतक्यात पिंगळ मध्ये म्हणाला–"याचे नाव भल्लूककेतू, म्हणे! आपण जात आहों, त्या भल्लूक पर्वताचा हाच मालक होता, कोण्या एका मांत्रिकामुळे त्याचीही दुरावस्था झाली, म्हणे!"

"होय, कोण्या एका मांत्रिकामुळेच ह्याचीही दुरावस्था झाली आहे! तो मांत्रिक कोण, तुला माहीत आहे का पिंगळ?" पद्मपादने पिंगळला विचारले.

त्याला माहीत नसल्या सारखी नकारार्थी मान हलविली.. या भल्लूककेतूला धरून येथल्या खडकाला बांधून ठेवणारा महामायिक नावाचा मांत्रिक आहे!" म्हणत पद्मपादने भल्लूककेतूकडे करड्या नजरेने पाहिले.

भल्लूककेतू ते ऐकून दांतओठ चावून पद्मपादला म्हणाला–"तू कोण रे? माझ्या विषयी तुला कशीकाय माहिती आहे रे? त्या महामायिकाचा वृत्तांत तुला कोणी सांगितला रे? तू आणखी एखादा मांत्रिक तर नाहीस?"

"होय, मी मांत्रिकच आहे! माझे नाव पद्मपाद! तू भयंकर शक्तिशाली आहेस व क्रूर आहेस, तरी त्याने तुला जिंकून येथे खडकाला बांधून ठेवले आहे त्या महामायिकाच्या समाधीवर घाड घालण्यासाठी मी जात आहे!" पद्मपाद म्हणाला.

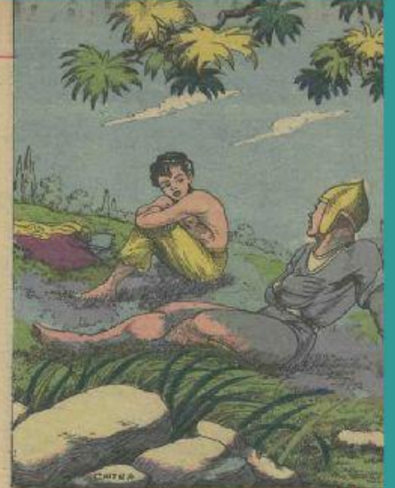
खरंच का? त्या महामायिकाची समाधी काबीज करायला जात आहेस का? ते खरे असेल तर मालक! तुम्ही नक्कीच थोर मांत्रिक असणार! त्या महामायिकाचा मी हाडवैरी आहे, म्हणून मी तुम्हांला नक्कीच पुष्कळ मदत करू शकेन. मला या बंधनातून मुक्त करा, मी सर्वकाळ तुमचा दासानुदास होऊन राहीन!" माझ्यावर विश्वास ठेवा.

"तुझ्या या गोडगोड बोलण्याने भुरळून जाण्या इतका मी खुळा नाही!" पद्मपाद म्हणाला.

पिंगळ पद्मपादजवळ येत म्हणाला–"पद्मपादा! आपण याला सोडविण्यात काही हरकत नाही, असे मला वाटते! ह्याने म्हटल्याप्रमाणे हा वागला नाही तर याच्या डोक्याची शकले होऊन जातील. याला तसा कोणी शाप दिल्याचे हा सांगत होता."

"त्याच्या त्या बोलण्यावर विश्वास करून तू संकटांत सांपडणार होतास. महामायिकाजवळ मांत्रिकशक्ती असलेल्या वस्तू आपल्या हातात येईपर्यंत या भल्लूककेतूला सोडणे धोक्याचे आहे. प्रथम त्या वस्तूंवर अधिकार करून घेऊया. त्यानंतर याला आपला दास करून घेणे शहाणपणाचें होईल." पद्मपाद म्हणाला.

"तर मग मालक..." असे भल्लूककेतू काही सांगू लागला, इतक्यात पद्मपादाने त्याला गप्प रहायला सांगितले व म्हणाला–"भल्लूका! तुझ्या गोडगोड बोलण्यावर मी भुरळून जाणार नाही. महामायिकाची समाधी असलेल्या त्या पडक्या देवळात पाऊल टाकल्यानंतर मी तुला बंधन मुक्त करीन. तों पर्यंत तुला येथेच याच स्थितीत रहावे लागेल!" असे म्हणत पद्मपाद मागे वळला आणि पिंगळ त्याच्या पाठोपाठ निघाला.

पद्मपाद व पिंगळ जंगलाबाहेर आले. समोर हिरवळ असलेले मैदान होते. त्यात त्यांना त्यांची वाहने असलेली गाढवे दिसली नाहीत. पिंगळ आश्चर्यचकित होऊन चहूंकडे पाहून पद्मपादला म्हणाला–"काय रे, आपली ती पिशाच्च वाहने कोठे आहेत? ती येथे या हिरवळीवर चरत असतील असे मला वाटत होते!"

"ती गाढवांच्या रूपात असलेली पिशाच्चे होती, गाढवे नव्हती! अशा परिस्थितीत त्यांना हिरव्या गवताची गरजच काय? ती त्यांचा आहार शोधण्यासाठी आणखी कोठेतरी गेली आहेत, पण आतां आपण आपल्या खाण्यापिण्याची

फिकीर करू या!" असे म्हणत पद्मपादने आपल्या पोटावर हात फिरवीत तेथे हिरव्या धोंगडी सारखी हिरवळ होती तिच्यावर उडी मारून बसला.

पिंगळसुद्धा त्याच्या जवळ जाऊन बसला. म्हणाला—"होय रे, पद्मपादा! मलासुद्धां भूक लागली आहे. आपण आपल्या खाण्यापिण्या साठी बरोबर काहीच आणलं नाही. पार विसरलो!" माझ्या लक्षातच नाही आले.

पद्मपाद पिंगळकडे पहात हसत म्हणाला—"पिंगळा, तिकडे ती पिशवी आहे ना, ती इकडे कर जरा!" असे म्हणत त्याने दूर एक पिशवी होती ती बोटाने दाखविली.

पिंगळने पिशवी घेतली आणि तीत खाद्य पदार्थ असतील असे समजून हात घालून पाहिला. परंतु त्याला तीत काही मिळाले नाही म्हणून निराश झाला. पद्मपादने ती पिशवी घेतली व पिंगळला विचारले—"काय रे, तुला खायला काय काय हवे आहे, सांग, कोणकोणत्या भाज्या हव्या आहेत?"

किती तऱ्हेच्या भाज्या सुद्धा कारे? पोटांत आगीचा डोम उठला आहे, त्याला थंड करायला मीठ भाकर, काय मिळेल ते पुरे! त्या पिशवीत तर काही एक नाही. रिकामी पिशवी आहे!" पिंगळ म्हणाला.

पिंगळने पिशवी उघडून एकदा आत डोकावून पाहिले आणि काहीतरी मंत्र पुटपुटला. पिंगळा, आता पिशवीत पहा!" म्हणत पिशवी पिंगळच्या हातात दिली.

पिंगळने घाईघाईने पिशवीत हात घातला. त्याच्या हाताला एक गरम चांदीचे भांडे लागले. ते त्याने बाहेर काढले. त्यात कढत डोळ्याचे पारणे फेंडणारा पांढरा स्वच्छ भात होता. त्याने चकित होऊन पद्मपाद कडे एकदा पाहिले. खुशीने उड्या मारू लागला.

पद्मपाद हसत म्हणाला—"तुला हव्या असलेल्या सर्व तऱ्हेच्या भाज्या, चटण्या,

खीर वगैरे सुद्धा पिशवीत काहे. भरभर बाहेर काढून तर पहा."

दहा मिनिटांच्या आत पिंगळने पिशवीतून पंचवीस तऱ्हेच्या भाज्या, खीर वगैरे खाद्य पदार्थ बाहेर काढले. पद्मपाद व पिंगळला खूप भूक लागली होती. दोघांनी बकाबका खाऊन घेऊन भूक भागविली. त्यानंतर काही वेळ विश्राम करून पुढल्या प्रवासाच्या तयारीला लागले.

पद्मपादने एक चिमुटभर माती घेतली व मंत्र घालून ती जमिनीवर टाकली आणि जमीन फाटली आणि तीतून गाढवांच्या रूपातील दोन्ही भूते मोठ्याने रेंकत वर आली. एकेका वाहनावर पिंगळ व पद्मपाद बसले आणि भल्लूक पर्वताकडे निघाले. लवकरच ते तेथे पोहोचले.

दोन तीन तास प्रवास केल्यावर जमीन व आकाश परस्परांना चिकटलेले दिसत होते अशा जागी काळ्या काळ्या धुराचे लोट आकाशात उडत असलेले एक दृश्य दिसले. पिंगळने त्या बाजूला बोट दाखवून विचारले—"पद्मपादा! ते दिसत आहेत ते ढग आहेत की धुराचे लोट रे?"

त्या बाजूला काही वेळ लक्षपूर्वक पाहून पद्मपाद म्हणाला—"पिंगळा! ते ढग नाहीत, धुराचे लोटही नाहीत. भल्लूक पर्वताच्या प्रदेशात त्या प्रदेशाचे रक्षण

करणारे राक्षस आहेत! बहुतेक त्यांनी आपण येत असल्याचे ओळखले असावे. आपल्याला अडवण्यासाठी प्रयत्न करीत असावेत असे मला वाटते."

पद्मपादचे बोलणे थांबते न थांबते, एवढ्यात सुमारे पन्नास एक वार अंतरावर ढगा सारखा दिसणारा धूर जमिनीवरून गोल गोल भोंवऱ्या सारखा फिरत ताडासारखा उंच वर आला. पिंगळ घाबरून थरथर कापत पद्मपाद कडे पाहू लागला. पद्मपादने काही तरी मंत्र म्हटला आणि तो बसला होता त्या गाढवाला त्या दिशेने पळविले तत्क्षण धूर दिसेनासा झाला. थोडा वेळ तसाच गेला.

पद्मपाद पिंगळकडे वळून म्हणाला–"पिंगळा! भिण्याचे कारण नाही! तुला स्वरक्षणासाठी म्हणून ही तलवार देतो आहे. हिच्या मदतीने तुझ्या अंगावर कोणत्याही रूपात येणाऱ्या राक्षसांना तुला ठार करतां येईल." असे म्हणत त्याने पिंगळला तलवार दिली इतक्यात त्यांच्या मध्ये असलेली जमीन हादरली. पिंगळ व पद्मपाद बसले होते ती गाढवं दोन्ही बाजूना पळाली. तत्क्षण लांब लांब सुळे असलेला आणि सर्व अंगभर लांब लांब केस असलेला एक हत्ती मोठ्याने चीत्कार करीत पिंगळवर धावला. पिंगळ एक पाऊल ही मागे न सरकतां निर्भीकपणे आपली तलवार घेऊन हत्तीवर तुटून पडला. लगेच हत्ती असह्य वेदना झाल्यासारखा कण्हू लागला आणि भोवऱ्या सारखा गर गर फिरत दूर पळून गेला.

"शाबास, पिंगळा! कोणत्याही तरुणाने धाडसाने करावयाची ती रीत ही आहे! ठोसा दिला की भूत ही पळत! ही म्हण काही खोटी नाही. तुला दिलेल्या तलवारीत कोणतीही मंत्र शक्ती नाही, परंतु प्रथम ती गोष्ट सांगितली असती तर तू इतके धैर्य दाखवून त्या मायावी हत्तीशी दोन हात करायला पुढे सरसावला नसतास. समजलं का, शूर धैर्यवानाला कोणी नमवू श‍ृ-णार नाही!" पद्मपाद पिंगळला म्हणाला.

पिंगळने आपल्या हातातल्या तलवारीकडे आश्चर्य करीत एकदां पाहिले व पोट धरून हसत म्हणाला–"या तलवारीत खरंच का मंत्रशक्ती नाही? तरी हरकत नाही. या तलवारीने मी सहस्रावधी राक्षसांना तोंड देईन जय पाताळ भैरवी!"

पिंगळने दर्शविलेले धैर्य व साहस पाहून पद्मपादला फार आनंद व उत्साह वाटला. तो पिंगळकडे प्रेमाने व आपुलकीने पहात म्हणाला–"पिंगळ, आपण आतां भल्लूक पर्वता जवळ येऊन पोंचलो आहो! आपण जायचं आहे ती नदी या पर्वताच्या मध्यभागी असलेल्या दरीत आहे. पायी तेथपर्यंत जावयाचे झाले तर फार वेळ लागेल. चढणे आणि उतरणे फार कष्टाचे काम आहे. म्हणून या पिशाच्च गाढवांना पर्वतावर उडून जायला सांगून खाली उतरायला सांगतो."

पिंगळने होकारार्थी मान हलवायच्या आत दोन्ही गाढवे हवेत उडू लागली. ती पर्वत शिखरांवरून उडत हळू हळू दरीच्या आत खाली उतरली. पद्मपाद व पिंगळ दोघे आपापल्या वाहनावरून खाली उतरले. त्या पाठोपाठ दोन्ही वाहने अदृश्य झाली.

पद्मपाद नदीच्या काठावर बसून आणि हाताने पाणी हलवीत मंत्र पठन करू लागला. नदीत हळू हळू लाटा येऊ लागल्या व जोर जोराने वाहू लागल्या. पिंगळ ते दृश्य पाहून थक्क झाला. काही वेळाने पद्मपाद अलीकडे येऊन

पिंगळला 'पिशवीत ठेवलेली कांचेची बरणी घेऊन ये' म्हणाला. पिंगळ कांचेची बरणी घेऊन आला आणि ती त्याने पद्मपादसमोर ठेवली. तीत मगरीच्या पिल्लांच्या रूपे महामायिकाचे जे शिष्य होते त्यांच्याकडे जय राग दाखवीत पद्मपाद म्हणाला– "आतां तरी तुम्ही आपल्या खऱ्या रूपात प्रगट होता की नाही? की तुम्हांला जाळून भस्म करून या नदीच्या पाण्यात टाकू म्हणतां?" असे म्हणत दरडावून थोडा हुंकारला. तत्क्षण कांचेची बरणी 'ठण्ण' म्हणून फुटली व तिच्या ठिकऱ्या हवेत उडू लागल्या. काळे कुट्ट व विकृत आकृती असलेले दोन जण पद्मपादला नमस्कार करीत म्हणाले–"महा मांत्रिका! आम्ही आपले दासानुदास आहों! काय हुकूम आहे?"

"महामायिकाची समाधी आहे त्या पडक्या देवळात आम्हांला जायचे आहे. म्हणून प्रथम या नदीतलं पाणी उतरेल असे काही तरी करा!" असे करड्या आवाजात पद्मपाद म्हणाला. महामायिकाच्या शिष्यांनी परस्परां कडे पाहिले व उत्तर देण्यासाठी मागे पुढे करू लागलेले पाहून पद्मपाद डोळ्यांनी आग पाखडीत म्हणाला–"माझा हुकूम तुम्ही ऐकलात की नाही?"

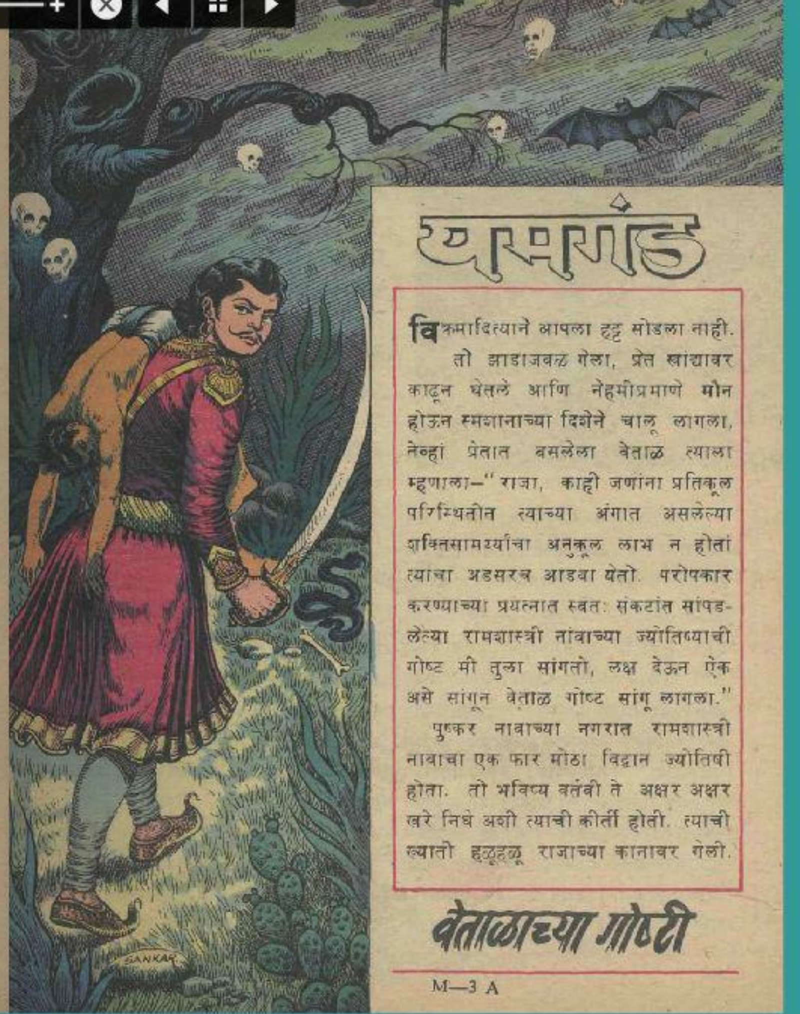
महामांत्रिकाचे दोन्ही शिष्य थरथर कांपत नमस्कारार्थी पद्मपाद समोर दोन्ही हात जोडून म्हणाले–"ही नदी उतरायला हवी असेल आणि महामायिकाची समाधी असलेल्या पडक्या देवळात जायचं असेल तर पिंगळ नावाच्या तरुण कोळ्याला येथे आणावे लागेल!"

"तो बघ, तोच तो तरुण कोळी पिंगळ!" असे म्हणत पद्मपादने पिंगळकडे बोट दाखविले.

महामायिकाच्या दोघां शिष्यांनी पिंगळ-कडे आश्चर्य करीत पहात म्हटले–"महा प्रसाद! तुमच्या आज्ञेचे पालन आम्ही लगेच करतो!" असे म्हणत दोघे अदृश्य झाले.

(क्रमशः)

यमगंड

विक्रमादित्याने आपला हट्ट सोडला नाही. तो झाडाजवळ गेला, प्रेत खांद्यावर काढून घेतले आणि नेहमीप्रमाणे मौन होऊन स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हां प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला–"राजा, काही जणांना प्रतिकूल परिस्थितीत त्यांच्या अंगात असलेल्या शक्तिसामर्थ्याचा अनुकूल लाभ न होतां त्याचा अडसरच आडवा येतो. परोपकार करण्याच्या प्रयत्नात स्वतः संकटांत सांपड-लेल्या रामशास्त्री नांवाच्या ज्योतिष्याची गोष्ट मी तुला सांगतो, लक्ष देऊन ऐक असे सांगून वेताळ गोष्ट सांगू लागला."

पुष्कर नावाच्या नगरात रामशास्त्री नावाचा एक फार मोठा विद्वान ज्योतिषी होता. तो भविष्य वर्तवी ते अक्षर अक्षर खरे निघे अशी त्याची कीर्ती होती. त्याची ख्याती हळूहळू राजाच्या कानावर गेली.

वेताळाच्या गोष्टी

महाराज विनयसेन याला साठावे वर्ष लागले. तरी त्याची तब्येत उत्तम होती व उशिरा त्याला सूर्यसेन नांवाचा मुलगा झाला. त्याचे वय आता वीस वर्षांचे झाले होते. मुलाचा राज्याभिषेक करून देऊन स्वत: विश्राम घ्यावा. परंतु राजाला शंभर वर्षांचे आयुष्य आहे आणि युवराज अद्याप सिंहासनावर बसण्याला योग्य नाहीत असे दरबारी ज्योतिष्यांचे म्हणणे होते.

नंतर विनयसेनाला काही दिवसांपूर्वीच एक गोष्ट कळली; युवराज सूर्यसेन भोगविलासात गुरफटत चालला आहे. त्याला इतक्या लवकर राज्यकारभाराचा भार शिरावर घेण्याची इच्छा नव्हती. म्हणून त्याने दरबारी ज्योतिष्यांवर दडपण आणून त्याला हवं होतं ते त्यांच्याकरवी वडिलांना सांगविले. अशा नाजुक प्रसंगी रामशास्त्र्यांच्या पांडित्या विषयी त्याला कळले.

विनयसेनाने रामशास्त्री आल्यावर त्यांना सर्व गोष्टी सविस्तर सांगितल्या व म्हणाला–"ज्योतिषाचार्य! अशा परिस्थितीत कोणत्याही प्रलोभनाला बळी न पडता आपण आमच्या दोघांची जन्मकुंडली पाहून खरं काय ते सांगण्याची कृपा करावी!"

रामशास्त्र्यांनी ती गोष्ट मान्य केली आणि प्रथम राजा विनयसेन याची जन्म पत्रिका पाहिली. नंतर युवराज सूर्यसेन याची जन्मपत्रिका पाहून राजाला म्हणाला– "परिस्थिती थोडी विचित्रच आहे! आजच आपल्या चिरंजीवांचा विवाह होणार आहे, आणि तो एका भिल्ल जातीच्या तरुणीशी. लग्नाचा मुहूर्त बरोबर मध्यरात्री आहे!"

विनयसेनाला काय करावे व काय बोलावे सुचेना. तरी म्हणाला–"युवराज राजधानीत भोग विलासात गुरफटल्याचे पाहून मीच स्वत: चार दिवसांपूर्वी त्यांना जंगलात शिकारीला पाठविले आहे. आपण म्हणालात ते खरे असेल तर हा विवाह थांबलाच पाहिजे!"

"तरमग, तत्क्षण आवश्यक प्रयत्न करावा, महाराज!" रामशास्त्री म्हणाले.

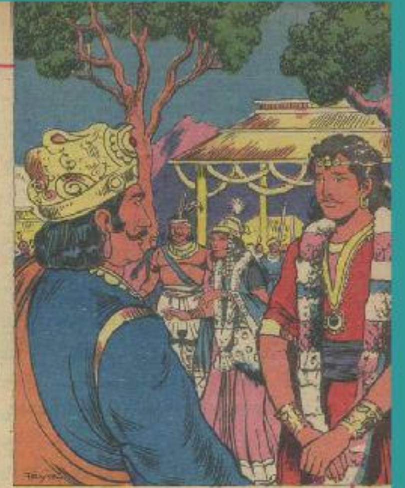
राजा स्वत: जंगलात निघाला. परंतु प्रवासात अनेक विघ्ने आली. वाटेत एका चोरांच्या टोळीला तोंड द्यावे लागले. नंतर घोडा एकाएकी आजारी पडला. म्हणून महाराज मध्यरात्र उलटल्यावर, ज्योतिष्याने सांगितलेल्या मुहूर्ताच्या वेळेनंतर युवराजांना भेटू शकला. तोंपर्यंत युवराजांचे लग्न उरकले होते.

त्या राजवंशाच्या चाली रीती प्रमाणे त्या विवाहामुळे वंशाची कीर्ती वाढेल असे सांगण्यात आले. विनयसेनाला त्या भिल्ल तरुणीला आपली सून म्हणून आणि भावी राजमहीषी म्हणून मानणे भाग होते.

तरी युवराजाला आपल्या विवाहाची बातमी वडिलांना कशी काय कळली या गोष्टीचे आश्चर्य वाटले. तेव्हां रामशास्त्र्यांकडून महाराजांना ही गोष्ट कळल्याचे सूर्यसेनाला नोकरांकरवी कळले.

राजधानीत परतल्यावर तो रामशास्त्र्यांना भेटला व म्हणाला–"तुमची प्रतिभा किती अत्यद्भुत आहे हे मी ऐकले आहे. तेव्हां माझ्या शिरावर आत्तांच राज्याचा भार पडणार नाही या गोष्टीची जबाबदारी तुमच्या वर! याबद्दल मी तुम्हांला मोठे इनाम देण्याचे वचन देतो!"

रामशास्त्रींनी त्याचे काहीच उत्तर दिले नाही आणि गप्प राहिले.

राजाने रामशास्त्र्यांना बोलाविले व मोठ्या संकटात सांपडल्या सारखा त्यांना म्हणाला–"माझ्या मुलाने आमच्या कुळाला कलंक लावला. पुढे पुढे आमच्या कुळात काय काय घडणार आहे, हे त्या एकतर परमेश्वरालाच माहीत!"

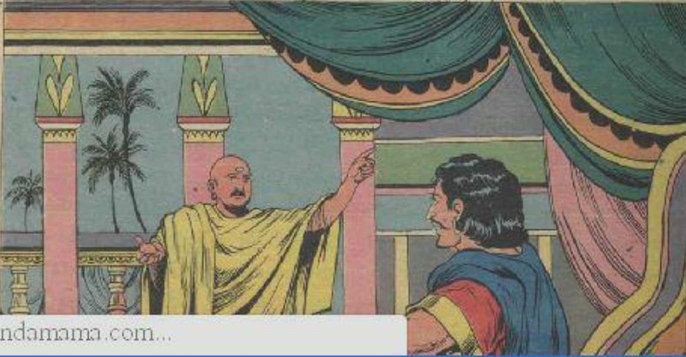
"महाप्रभो! इतके दु:खी होऊ नका, इतकी काळजी करू नका! आपली सूनबाई लवकरच राजघराण्याला शोभेल अशीच वागेल. तिच्यामुळे आपले चिरंजीव आपल्या वंशाला थोडी कीर्ती मिळवून देतील. आपण लवकर चिरंजीवाचा राज्याभिषेक उरकून घ्यावा आणि त्याला काही दिवस राज्य कारभार कसा पहावा

याचे शिक्षण द्यावे!" रामशास्त्री म्हणाले. भिल्ल तरुणी सूनबाई झाली तरी जोंपर्यंत ती राजघराण्याला शोभेलसे राहू लागत नाही तोंपर्यंत मुलाचा राज्याभिषेक करून देणे विनयसेनला योग्य वाटले नाही. तसे त्याने रामशास्त्र्यांना सांगितले आणि रामशास्त्र्यांनी तो विचार बरोबर नसल्याचे ही सांगितले. दोघांचा या गोष्टी-वर काही वेळ वादविवादही झाला. शेवटी राजाने ठरविले. रामशास्त्र्यांनी सांगित-लेल्या मुहूर्तावर सूर्यसेनाचा राज्याभिषेक झाला आणि तो राजा झाला.

राजा झाल्यावर सूर्यसेनाने रामशास्त्र्यांना बोलाविले न म्हणाला–"लग्न झाल्यावर मी काही काळ बायको बरोबर आनंदात घालवायच्या विचारात होतो. तुमच्या मुळे मी त्या आनंदापासून मुकलो. याविषयी तुम्हांला काय म्हणावयाचे आहे?" त्याने हे रीतसर विचारले.

"आपल्या वडिलांची आयुर्मर्यादा आणखी एकच वर्ष उरली आहे. आपण सिंहासनावर आल्यावर निदान एक वर्ष तरी आपल्याला त्यांचा सल्ला घ्यायला संधी मिळेल, या विचा-राने तसे मी केले." रामशास्त्री म्हणाले.

"सर्व गोष्टी तुम्ही म्हणतां तशा व्हायला तुम्ही काय परमेश्वर आहां काय? माझ्या आयुष्यातील आनंदाला विघ्न आले!" असे सांगून सूर्यसेनाने रामशास्त्रीला तुरुंगात टाकले. या बाबतीत विजयसेनाने किती समजावून सांगितले, परंतु सूर्यसेनाने

तिकडे दुर्लक्ष केले. तेव्हां विनयसेन तुरुंगात जाऊन रामशास्त्रींना भेटला व म्हणाला–"मी विचार केला तर तुम्हांला सोडवू शकेन. परंतु मुलगा रागवेल. मी काय करावे, म्हणतां?"

"महाराज, यावेळी मला तुरुंगवास भोगण्याचा योग आहे. राजाच्या कृपेने तो त्रास चुकणार नाही, माझ्या विषयी आपण काळजी करण्याचे कारण नाही. लवकरच आपणांवर मृत्यूचे गंडांतर येणार आहे! तुम्ही आवश्यक तेवढी काळजी घेणे आवश्यक आहे. या शब्दात रामशास्त्र्यांनी विनयसेनला सावध केले.

विनयसेन मुलाला भेटून म्हणाला–"तुझं वागणं मला मुळीच आवडले नाही. रामशास्त्री एक थोर विद्वान ज्योतिषी आहेत. त्यांनी च तुझ्या होणाऱ्या विवाहाची गोष्ट सांगितली. तो विवाह थांबविण्यासाठी मी जंगलात आलो. तुझ्या बायकोमुळे आपल्या घराण्याला मोठे नाव मिळेल हे त्यांनीच सांगितले. म्हणून सूनबाई माझी लाडकी आहे. आतां माझी शेवटची घडी जवळ आली असल्याचे त्यांनीच मला सांगून तुझा राज्याभिषेक करून घेण्याची सूचना केली. त्याचा ज्योतिष शास्त्रावर पूर्ण विश्वास आहे. या शिवाय त्यांची काही चूक आहे, असे मला वाटत नाही."

वडिलांनी म्हटले ते त्याला न पटल्या-सारखे तोंड करून सूर्यसेन म्हणाला–

"माझा ज्योतिष् शास्त्रावर विश्वास नाहीं. त्यांनी ज्योतिष् शास्त्राचे थोरपण सिद्ध करून दाखविले तर मी त्यांना सोडीन ते सिद्ध करू शकले नाहीत तर कायमच तुरुंगात ठेवीन." असे सांगून वडिलांच्या रक्षणाची उत्तम व्यवस्था करून दिली.

काही दिवसांनी रामशास्त्र्यांनी भविष्य वर्तवल्याप्रमाणे विनयसेनाच्या मृत्यूची घडी येऊन ठेपलीच. त्या दिवशी विनयसेन खोलीतून बाहेर सुद्धा गेला नाही. सर्व व्यवस्था त्याच्या खोलीतच करण्यात आली. स्वतः सूर्यसेनच बापाच्या जवळ बसला होता. राजाच्या चारी बाजूला राजवैद्य बसलेले होते. त्यांनी उत्तमोत्तम औषधे जवळ ठेवलेली होती. बापलेक सतत डोळे उघडे ठेवून पहात होते. ते फक्त त्यां दोघांना व रामशास्त्र्यांना माहीत असलेले गुपित होते.

बरोबर रामशास्त्र्यांनी सांगितलेल्या वेळेला विनयसेन एक किंकाळी फोडून पडल्या जागी गतप्राण झाला. वैद्यांनी त्याची वैद्यकी परीक्षा करून पाहिली व हृदय एकाएकी थांबल्या मुळे विनयसेन गेल्याचे जाहीर केले. झालं असं की राजा झोपला होता त्या पलंगाच्या वर जो दिव्याचा एक गुच्छासारखा समूह तेवत होता त्यातल्या एका वातीवर एक मोठी पाल आली आणि ती कशीतरी सरकून पलंगावर पडली. मृत्युभयाने थरथर कांपत असलेल्या विनयसेनला वाटलं असावे की यमानेच त्याच्यावर पाश टाकला. म्हणून त्याने किंकाळी फोडली असावी आणि हृदयक्रिया बंद पडली. तो दुर्धर प्रसंग प्रत्यक्ष डोळयांनी पाहून सूर्यसेन आश्चर्यचकित झाला. तो रामशास्त्र्यांच्या कडे धावत गेला आणि म्हणाला–"मी आपली प्रतिभा व गुणवत्ता ओळखू शकलो नव्हतो. मला क्षमा करावी. आपण आपल्या ज्योतिष शास्त्रातील पांडित्याने मला सहाय्य करा!"

ते ऐकून रामशास्त्री हंसू लागले. म्हणाले–"महाराज, ज्योतिष शास्त्राबद्दल आपल्या मनांत उत्पन्न झालेला आदरभाव पाहून मला आनंद होत आहे. परंतु ज्योतिष शास्त्राच्या मदतीने तुम्हांला राज्यकारभारात काही मदत माझ्या हातून होऊ शकेल असे मला वाटत नाही."

येथवर गोष्ट सांगून वेताळ म्हणाला– "राजा, रामशास्त्र्यांच्या विषयी माझ्या मनात पुष्कळ शंका आहेत. त्याने राजाने दर्शविलेल्या प्रेमादराचा तिरस्कार करून निघून जावे फार मोठी चूक आहे. प्रथम ज्या सूर्यसेनाचा ज्योतिष शास्त्रावर थोडादेखील विश्वास नव्हता त्याचा त्या शास्त्रावर एकदम किती विश्वास बसला! राजाला राज्यकारभारात काही मदत करू शकणार नाही असे म्हणणे, म्हणजे खोटे बोलल्या सारखेच नाही का? या शंकांचे उत्तर माहीत असून तू दिले नाहीस तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होऊन तुझ्याच पायावर लोळू लागतील."

विक्रमदित्य म्हणाला–"रामशास्त्र्यांनी ज्या ज्योतिष् शास्त्राचा अभ्यास केला होता त्यात ते खरोखरच थोर विद्वान होते, एवढेच नव्हे तर त्यांच्यात सत्यावर भक्ती ही होती. राजाला आपण काही मदत करू शकणार नाही असे रामशास्त्री म्हणाले त्यात खोटेपणा असा काहीच नव्हता. भिल्ल तरुणीशी युवराज विवाह करणार आहे हे सांगून ही वृद्ध राजा ते थांबवू शकणार नाही हे त्यांना माहीत होते. मृत्यू संबंधी भविष्य वर्तविणे तेवढे त्यांनी केले. परंतु मृत्यूला थांबविणे त्यांच्या हातात नव्हते. आधी कळले असून ही रामशास्त्री त्यांना भोगावा लागलेला तुरुंगवास टाळू शकले नाहीत. प्रथम कळलेल्या संकटांना टाळण्याची शक्ती नसल्यामुळे ज्योतिषशास्त्राचा राज्याच्या कामात काय उपयोग झाला असता? रामशास्त्रींनायाच गोष्टीची काळजी वाटत होती. म्हणून त्यांनी राजाने दर्शविलेल्या औदार्याविषयी निर्लोभि वृत्ती दाखविली.

अशा तऱ्हेने राजाचे मौन भंग होताच वेताळ प्रेतासह नाहीसा झाला आणि झाडाला जाऊन लोंबकळू लागला. (कल्पित)

प्रश्नातला मिस्किलपणा

नीळकंठ दीक्षित हे एक थोर विद्वान होते. त्यांच्या पांडित्याची स्तुती करून राजाने त्यांच्या मनगटात सिंहाची डोकी असलेली सोन्याची पोंची बांधली. एकदा ते पोंची घालून पंडितांच्या शास्त्रार्थाला गेले आणि परत येतांना उन्हामुळे घामाघूम झाले. परतल्यावर स्नानाला निघतांना घाईत त्यांनी हातांतली पोंची जवळच एक बांक होते त्यावर ठेवली.

दीक्षितांनी आंघोळ करून परतल्यावर पाहिले तेव्हां त्यांना एक पोची दिसली नाही. घरातल्या लोकां जवळ त्यांनी चकवशी केली तेव्हां त्यांना कळले की त्यांचे दूरचे एक नातेवाईक श्री गंगाधर शास्त्री येऊन परत गेल्याचे कळलें. ते थोडे लांब हाताचे म्हणून प्रसिद्धच होते. म्हणून ती चोरी त्यांनीच केली असावी असा संशय दीक्षितांना आला.

ते लगेच निघाले आणि गंगाधर शास्त्री रहात त्या गावी गेले आणि भेटून त्यांना आश्चर्य वाटल्या सारखे दर्शवून म्हणाले–"अरे, गंगाधरा तू सिंहाचे डोके असलेली दोन्ही पोंची उचलून आणलीस, म्हणावयाचीस! महाराजांनी ती किती प्रेमाने घातली होती की रे माझ्या हांतात! त्यांच्या पैकी एक जरी राहिली असती तर तुझं काय बुडलं असतं रे?"

गंगाधर शास्त्री घाबरून जाऊन म्हणाले–"हे काय रे सपशेल खोटें! मी दोन्ही पोंची घेतली? ही पहा, मी एकच तर उचलून आणली आहे!" त्यांनी ती पोची काढून दाखविली.

दीक्षितांना, त्यांनी टाकलेला डाव यशस्वी झाला, या बद्दल आनंद झाला. म्हणाले–तुझी नीतिमत्ता मी ओळखत नाही का रे, गंगाधर!

मुख्य सल्लागार

कलिंग पट्टण नगराचा राजा प्रसेनवर्मा हा होता. त्याचा मुख्य सल्लागार शिवनाथ हा एकाएकी मरण पावला. शिवनाथ हा राजाचा उजवा हात होता व तो राजाला राज्यकार्यातच नव्हे तर त्याच्या व्यक्तिगत व कौटुंबिक कार्यांतही सल्ला देत असे.

प्रसेनजितने तसे तीन मंत्री नेमले होतेच. त्यांच्यापैकी एकही जण शिवनाथच्या बरोबरीचा नव्हता. ही गोष्ट जरी खरी असली तरी ते राजाला कित्येक क्लिष्ट प्रसंगी चांगला सल्ला देत असत. म्हणून त्यांच्याच पैकी एकाला मुख्य सल्लागार म्हणून निवडावा असे ठरवून राजाने स्वतःच त्यांचे चातुर्य व समय सूचकता आदी गोष्टींची परीक्षा घ्यायचे ठरविले.

प्रसेनवर्माने सर्वात प्रथम विशाल नावाच्या मंत्र्याला बोलाविले. शिवनाथ वारल्यावर ते पद आपल्या सारख्या अनुभवी मंत्र्यालाच लाभेल असे विशाल धरून चालला होता. प्रसेनवर्मा त्याला म्हणाला–"मी तुम्हांला माझा मुख्य सल्लागार म्हणून नेमायचा विचार करीत आहे. असे पहा की शेजारचा राजा सुकेतू आपल्या राज्यावर स्वारी करण्याच्या विचाराने आवश्यक तयारीला लागला आहे. मला ही गोष्ट हेरांकडून नुकतीच कळली आहे. त्याचे सैन्यबळ आणि आर्थिकबल आपल्याहून जास्त आहे. त्याला तोंड देण्यासाठी आपण काय करावे?"

विशाल क्षणभर विचार करून म्हणाला–"एका बलिष्ठ राजाशी आपण भांडण करण्याची गरज काय? विरोध कशाला करायचा प्रभो? त्याच्याशी संधी किंवा समेट करून घ्यावा. प्राणहानी आणि अर्थहानी झाल्या शिवाय सुटका मिळेल."

श्री ग. ना. बोखणकर

"तसे करणे म्हणजे शत्रूसमोर मान वांकविण्यासारखेच नाही का? आपल्या प्रतिष्ठेला तो एक कलंकच नाही का? त्या ऐवजी शत्रू असावध आहे हे पाहून आपण विद्युत् गतीने शत्रूवर चालून जाऊन त्याला कैद केले तर? तो आपला सामंत होऊन राहील." प्रसेनवर्मा म्हणाला.

विशाल लगेच म्हणाला–"बरोबर आहे, प्रभो! आपला विचारच योग्य आहे व तसेच करावे!"

प्रसेनवर्माने त्याला निरोप दिला आणि प्रशांत नावाच्या दुसऱ्या मंत्र्याला बोलाविले. राजाने त्याला सुद्धा विशालला सांगितले तसेच सांगितले–"आपल्या खजिन्यातली प्राप्ती दिवसे दिवस कमी होत आहे ही गोष्ट आपल्याला माहीत नाही असे नाही. तो खजिना पुन्हां कसा भरावयाचा हा विचार मला सतावतो आहे. तुम्ही अनुभवी आहां, योग्य तो सल्ला द्यावा. म्हणून मी आपणांला बोलाविले."

"त्यात काय महाराज? प्रजेवरचा कर आणखी थोडा वाढवावा. खजिना नक्कीच भरेल." प्रशांत म्हणाला.

प्रसेनवर्मा थोडे स्मित करून म्हणाला–"प्रजेवर आणखी कराचे ओझे लादले तर प्रजेच्या मनात आपल्यावर जे प्रेम व विश्वास आहे तो नाही का कमी होणार? प्रजेचे हित मनात असणाऱ्या राजाने असले बेत रचणे योग्य नाही. आपणच राज्य कारभारातला खर्च थोडा कमी केला तर खजिन्यात असलेली शिल्लक कमी होणारच नाही थोडी फार वाढेलही. असे करणे जास्त योग्य होईल की नाही याचा विचार करून आपले मत द्यावे."

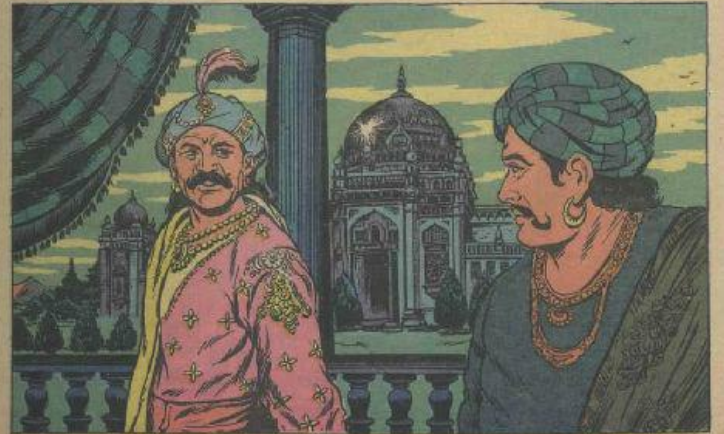
प्रशांतने नम्रपणे होकारार्थी मान हलविली व म्हणाला–"आपण विचार केलात त्याला तोड नाही."

प्रसेनवर्माने प्रशांतला निरोप दिला आणि तिसरा मंत्री शंकरभट्ट याच्याकडे निरोप पाठविला. तो आल्यावर राजाने विशाल व प्रशांतला जे सांगितले होते

तेच सांगितले व हेही सांगितले की मुख्य सल्लागार नेमण्याच्या विचाराने मी हा प्रश्न करीत आहे. आपल्या राज्यात दक्षिणेकडील मंडलात दुष्काळाची परिस्थिती पावसा-अभावी निर्माण होऊ लागली आहे. म्हणून दुष्काळ निवारणार्थ विहिरी खणाव्या, म्हणत आहे. आपला सल्ला काय आहे?

शंकरभट्ट एक दोन मिनिटे विचार केल्यावर म्हणाला–"महाप्रभो! दक्षिण मंडलांत दुष्काळाची परिस्थिती निर्माण झाल्यामुळे नव्हे, प्रजा आत्तांच अन्नधान्याची टंचाई असल्यामुळे घाबरली आहे, असे मी ऐकतो. या प्रसंगी त्यांना अन्नसामुग्रीची गरज आहे, त्यांची पोटे भरली पाहिजेत. आपण आतां विहिरी खणीत बसलात तर कोणकोणते प्रसंग ओढवतील. म्हणून आपण येथे जो धान्याचा सांठा भरपूर आहे त्यांतला काही भाग दक्षिणेकडे तावडतोब हलविला पाहिजे. आतां विहिरी खणीत बसण्यापेक्षा दक्षिण मंडलात जी गायत्री वाहाती नदी आहे तिला बांध बांधून सर्व दक्षिण मंडलात पाणी कालवे काढून पोच-विण्यासाठी योग्य ती व्यवस्था करावी. विहिरी खणण्यासाठी जो खर्च होईल तेवढ्या खर्चात दक्षिण मंडल शस्यश्यामल होऊन जाईल."

प्रसेनवर्मा थोडा राग दाखवीत म्हणाला–"म्हणजे आमचा विचार निरूपयोगीच म्हणतां का? आमचा विचार बरोबर नाही असेच ना तुमचे म्हणणे?"

शंकरभट्ट थोडा देखील न कचरतां म्हणाला–"समयोचित नाही एवढे मात्र मला म्हणावयाचे आहे, महाराज! एक शेजारचे घर जळते आहे त्याला विझविण्यासाठी विहीर खणण्या सारखाच तो विचार होईल! मला बोलवून आपण सल्ला विचारलात, मला योग्य वाटला तो सल्ला मी दिला!"

"मला राग आणवलात तर तुमची काय गत होईल याचा काही विचार केलातका?" राजाने विचारले.

"प्रभूने क्षमा करावी! मला आपण देऊ केलेले मुख्य सल्लागाराचे पद देऊ नये! बहुतेक तुर्त चालू असलेल्या मंत्री पदावरून ही काढून टाकू शकाल!"

प्रसेनवर्माने त्याला निरोप दिला व दुसऱ्या दिवशी दरबार बोलावून शंकरभट्टला मुख्य सल्लागार म्हणून नेमले.

ते ऐकून सर्व मंत्री व दरबारी आश्चर्यचकित झाले. महाराज व शंकरभट यांच्यामध्ये झालेल्या वादविवादाची बातमी सर्वांच्या कानवर गेली होती. आतां शंकरभट्टला कठीण दंड चुकत नाही.

राजा प्रसेनवर्मा त्याच्याकडे आश्चर्याने पहात असलेल्या दरबाऱ्यांना म्हणाला–"मी केलला निर्णय तुम्हां सर्वांना आश्चर्याचा वाटत असल्याचे दिसत आहे. नव्या मुख्य सल्लागारात शिवनाथ सारखी योग्यता असावी असा माझा प्रयत्न आहे. मी कधीकधी आपल्या मताशी मत जुळत नसलेल्या व्यक्तीवर विचार केल्या शिवाय रागावतो. अशा वेळी सल्लादेणारे राज्याच्या सुरक्षतेची फिकीर करण्याऐवजी त्यांच्या पदाच्या सुरक्षिततेची काळजी करू लागले तर निश्चितच राज्याचे नुकसान होईल. या उलट समोर आलेल्या प्रसंगाला योग्य प्रकारे तोंड द्यायला निर्भीकपणे साहस करणारेच योग्य सल्लागार होत, असे माझे मत आहे. तो गुण शिवनाथ मध्ये होता व तीच लक्षणे शंकरभटात् मला आढळली. म्हणून ते पद मी त्यांना बहाल केले."

महत्वाकांक्षी कोल्हा

फार पूर्वी एका काळी बोधिसत्व वाराणसी येथे एका थोर विद्वान पंडिताच्या घरी जन्मले. वयात येण्याच्या सुमारास त्यांनी सर्व शास्त्रांचा अभ्यास करून गावातल्या थोर विद्वानांपैकी एक अशी कीर्ती संपादन केली. राजाने त्यांचे इतके लहान वय असूनही बोधिसत्वांना आपला मुख्य पुरोहित म्हणून नेमले.

बोधिसत्व शास्त्रग्रंथांचा अभ्यास करीत असतां एक अद्‌भुत मंत्राचा शोध लावला. त्या मंत्राचा असा महिमा होता की कोणावर ही सर्व अधिकार मिळविणे मंत्र म्हणणाऱ्याला शक्य होते. तो मंत्र फक्त एकदा म्हटला की समोरची व्यक्तीहात जोडून "दासोहम!" म्हणत उभी राही.

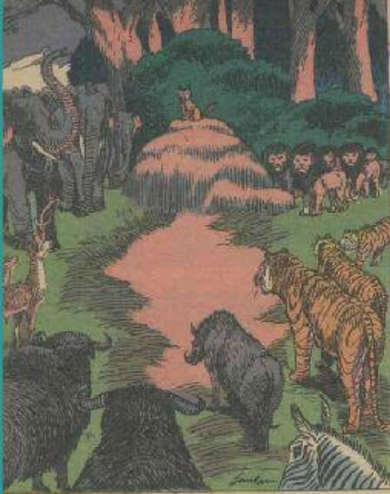
त्या मंत्राचा एवढा महिमा असल्या कारणाने तो मंत्र कोणाला शिकविणे हिताचे होणार नाही, असे बोधिसत्वांना वाटत होते. तरी तो मंत्र विसरून जाता कामा नये.

त्यासाठी बोधिसत्व जंगलातल्या एका एकांत जागी गेले. तेथे एक उंच दगडावर बसून त्यांनी चहू बाजूच्या प्रदेशावर एक नजर टाकली. कोठेही त्यांना कोणी मनुष्य किंवा प्राणी दृष्टीस पडला नाही.

बोधिसत्वांनी त्या अद्‌भुत मंत्राचा जप मोठ्याने केला आणि सूर्यास्ताच्या सुमारास त्या दगडावरून उठून शहराकडे निघाले.

त्याचवेळी त्या दगडाच्या पाठीमागल्या ढोलीतून एक कोल्हा उडी मारून बाहेर आला अरे ए पंडितवर्या! तू ज्या मंत्राचा जप केलास तो मला पाठ झाला आहे. त्याबद्दल तुझे मी हजार वेळा आभार मानतो. असे सांगून तो कोल्हा दूर पळून गेला.

कोल्ह्यासारख्या एका क्षुद्र प्राण्याने इतका प्रभावशाली मंत्र शिकून घेतलेला

पाहून बोधिसत्वांनी त्या कोल्ह्याला काय वाटेल ते करून पकडायचे ठरवून त्याच्या पाठोपाठ धावू लागले. तोंपर्यंत खूप काळोख पडू लागला होता म्हणून बाजूच्या झाडीत कोल्हा शिरला तो सांपडला नाही.

तो कोल्हा पूर्व जन्मी ब्राह्मण कुटुंबात जन्मला होता आणि जिवंत असेपर्यंत लोकांच्या खोडघा काढी आणि दुसऱ्यांना त्रास देण्या व्यतिरिक्त काही करीत नसे. त्याला पूर्वी मानव जन्म मिळाला असल्या कारणाने त्या कोल्ह्याला मंत्रातल्या अद्‌भुत शक्तीचा बोध झाला.

पळून जात असलेल्या कोल्ह्याला समोरून त्याच्याहून अंगात जास्त शक्ती असलेला एक आडदांड कोल्हा दिसला. मंत्र शिकून घतलेल्या कोल्ह्याने लगेच मंत्र म्हणून त्या नव्या कोल्ह्याकडे पाहिले. त्या नव्या कोल्ह्याने या जुन्या कोल्ह्याला वांकून नमस्कार केला आणि आडवाटेने स्वतःचा जीव वांचवून पळून गेला.

अशा तऱ्हेने थोडयाच दिवसात मंत्र शिकलेला कोल्हा कोल्ह्यांचा राजा झाला.

त्यानंतर त्या कोल्ह्याने आपल्या मंत्र शक्तीचा प्रयोग करून शेकडो रानडुकरे वश करून घेतली. कित्येक वाघांना, कित्येक सिहांना व कित्येक हत्तींना वश करून घेतले. ते सर्व कोल्ह्यालाच आपला राजा मानू लागले.

त्या कोल्ह्याने एका कोल्हीणीशी लग्न करून ती आपली राणी असल्याचे जाहीर केले. काही वाघाना व काही सिहांना त्याने आपले मंत्री म्हणून नेमले. जंगलातले सर्व प्राणी कोल्ह्याला व त्याच्या राणीला आपला राजा व राणी मानून त्यांच्या सवेस नित्य हजर राहू लागले.

दोघां हत्तींना त्याने जवळजवळ उभे केले व त्यांच्या पाठीवर दोघा सिहांना उभे करून त्यांच्या पाठीवर कोल्हा राजासारखा जाऊन बसला. काही प्राणी त्या कोल्ह्याची बरोबरी करू शकणारा दुसरा राजा जगात कोणी नाही असे सांगून कोल्ह्याची स्तुती करू लागले.

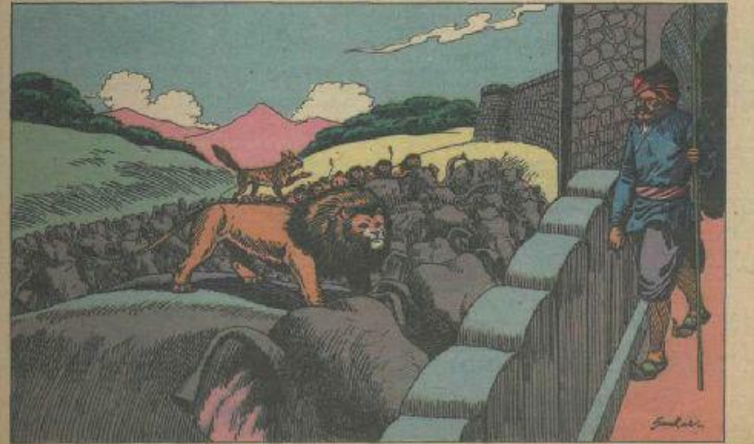
कोल्ह्याला ती स्तुती ऐकून आनंदा बरोबर गर्व चढू लागला. "आपण या प्राण्यांचे राजे झालो आहों, एवढयावर मनाचे समाधान मानून घेऊन गप्प कां बसावयाचे? हे वारणासी नगर कां जिंकू नये?" असा विचारच नव्हे तर महत्वाकांक्षा कोल्ह्याच्या मनात उपजली.

काही दिवसांनी त्याने प्राण्यात सर्वश्रेष्ठ अशा सिहांना आणि त्यांच्याच सारख्या वाघवगैरे हिंस्र प्राण्यांना एकत्र करून त्यांचे सैन्य उभे केले आणि वाराणसी नगरावर स्वारी केली. त्यांना दुरून येत असलेले पाहून काशीचे नागरिक घाबरून गेले आणि घराबाहेर येऊन पळू लागले. राजाच्या कानापर्यंत ही बातमी गेली. गावात पळापळ सुरू. गोंधळ उडून गेला.

कोल्हा राजा नगराच्या दारावर येऊन धडकला. द्वारपालक घाबरून थरथर कापू लागले. कोल्हा त्यांना म्हणाला–"अरे, तुम्ही सर्वांनी पळत जाऊन राजाला सांगा की, मुकाटयाने शरण ये, नाही तर क्रूर जनावरांचे सैन्य गावात शिरेल.

पाहारेकऱ्यांच्या तोंडी ही बातमी कळल्यावर राजाला काय करावे, हे सुचेना. तेव्हां बोधिसत्व राजाला म्हणाले– "महाराज, ह्या प्रसंगातून मार्ग काढायची जबाबदारी माझ्यावर टाका.

नंतर बोधिसत्व किल्लयाच्या तटावर जाऊन उभे राहिले आणि कोल्हा राजाला

म्हणाले–"कायरे तू नगर कसे काय जिकणार आहेस ?

कोल्हा राजा खदखदां हसून म्हणाला– ते काम तर फारच सोपे आहे. मी आपल्या सैन्यातल्या सिंहांना जोराने एकदम गर्जना करायला सांगेन. तुझे शिपाई व नागरिक ती गर्जना ऐकून भयभीत होऊन पळून जातील.

बोधिसत्वांनी विचार केला कोल्हा म्हणतो आहे ते कदाचित खरे ही होईल. म्हणून त्यांनी तटाखाली जे राजाचे सरदार वगैरे उभे होते त्यांना गावात जाऊन ताबडतोब सर्व नागरिकांना सांगितले की त्यांनी सर्वांनी कानांत कापसाचे बोळे घालून बसावे.

ते काम झाल्यावर बोधिसत्वांनी कोल्हा राजाला म्हटले की तू शहर जिकणार आहेसना तर कर स्वारी."

दोघां हत्तीवर उभे केलेल्या दोघां सिंहांवर कोल्हा स्वार होऊन उभा होता. त्यांनतर सर्व सिंहांना एकाचवेळी गर्जना करायला आज्ञा केली. त्या पाठोपाठ आसपासचा सर्व प्रदेश हादरून जाईल एवढ्याने सिंहांनी गर्जना केली. नागरिकांनी कानांत बोळे घालून ठेवले असल्याने त्यांना सिंहाच्या गर्जना ऐकू आल्या नाहीत. परंतु त्या सिंहाना पाठीवर चढविलेले हत्तीमात्र गर्जना ऐकून घाबरून गेले व वाट फुटेल तिकडे पळू लागले. पाठीवर उभे असलेले सिंह व त्यांच्यावर स्वार झालेला कोल्हा राजा सर्व जमिनीवर आदळले. हत्तीच्या पायाखाली तुडवला जाऊन कोल्हा राजा गत प्राण झाला. काही प्राणी ही चिरडून मेले. उरले सरले ते जंगलात पळून गेले.

ही सर्व बातमी दवंडी ऐकल्यावर नागरिकांना कळली व त्यांनी कानांत घातलेले बोळे काढून टाकले. नगराच्या द्वारावर मेलेल्या जनावरांचा खच पाहून ते चकित झाले. जनावरांची कातडी नागरिकांनी काढून घेतली.

राजा बरोबर नागरिकांनी इतक्या मोठ्या संकटांतून वांचविल्याबद्दल बोधिसत्वांचे आभार मानले.

अकबर बादशाह-२

आग्रा शहरापासून जवळच सिक्री नावाच्या सुंदर जागी एका लहानशा टेकडीवर शेख सलीम चिस्ती नावाचा एक मुसलमान फकीर रहात असे अकबर त्याचा एक शिष्य व भक्त होता.

१५६९ साली अकबराच्या रजपूत राणीच्या पोटी एक पुत्र जन्मला. शेख सलीम याच्या आशीर्वादाने मुलगा झाला म्हणून अकबराने आपल्या या मुलाचे नाव सलीम ठेविले अकबरानंतर हाच मुलगा मोंगल साम्राज्याचा अधिपती झाला.

शेख सलीम चिस्ती याच्या गौरवार्थ अकबराने सिक्री येथे एक किल्ला बांधला. तेथे एक फार मोठा राजवाडा बांधला आणि सिक्री येथेच राजधानी स्थापन केली. या किल्ल्यांतून निघूनच त्याने गुजरातवर स्वारी करून तो प्रदेश जिंकला. तेव्हां पासून सिक्रीला फतेहपुर सिक्री म्हणजे विजयनगर सिक्री हे नांव मिळाले.